

Dariusz Stańczyk

[Międzynarodowa konferencja naukowa]

Rocznik Lubelski 33-34, 146-149

1991-1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Chachaj — *Edukacja młodzieży w dawnej Polsce*; dr Stanisława Hoczyk — *Akwedukty dawnego Lublina*; prod. dr hab. Marek Mądzik — *Polskie inicjatywy handlowe na Morzu Czarnym na przełomie XVIII/XIX wieku*; dr Witold Kłaczewski — *Urzednicy lubelscy (XVI—XVIII w.). Pochodzenie społeczne, wyznanie, kariery*.

Analogiczną serię odczytów zorganizowano wspólnie z Archiwum Państwowym w Lublinie. Dr A. A. Witusik mówił o wojnie polsko-rosyjskiej z 1792 r., dr J. Skarbek o Lubelszczyźnie w dobie powstania styczniowego, mgr W. Czarnecki o fundacji klasztoru na Jasnej Górze.

Owocem starań między innymi i naszego Oddziału była sesja naukowa w Dubieniec, poświęcona 200. rocznicy wojny polsko-rosyjskiej w obronie Konstytucji 3 Maja. Referaty z naszego ośrodka wygłosili: dr S. Michałowski — *Geneza wojny polsko-rosyjskiej 1792 r.*; dr E. Janas *Bitwa dubienicka*.

Działalność odczytową w 1992 r. uzupełniają zorganizowane wspólnie z KMPiK w Lublinie spotkanie z dr. S. Michałowskim, który mówił o odzyskaniu niepodległości w 1918 r. W grudniu tego roku podczas swej wizyty w Lublinie prezes ZG PTH prof. dr hab. Jacek Staszewski wygłosił odczyt o badaniach nad epoką saską, którego wysłuchali pracownicy i studenci historii obu lubelskich uniwersytetów.

Rok 1993 zaowocował nową serią odczytów publicznych, zorganizowaną wspólnie z Muzeum Historii Ratusza i Trybunału Koronnego — filią Muzeum Miasta Lublina. Poszczególni referenci poruszyli zagadnienia związane z Temidą staropolską: dr A. A. Witusik — *Prawo i bezprawie w Rzeczypospolitej XVI—XVIII w.*; dr E. Janas — *Przestępstwa żołnierskie w dawnej Polsce*; dr W. Kłaczewski — *Urzednicy sądowi lubelscy*; prof. dr hab. Wojciech Witkowski — *Lublin miasto Trybunału Koronnego*; mgr Marianna Dobrowolska — *Lubelski ratusz trybunalski*.

II. SPRAWY WYDAWNICZE

Należy stwierdzić, że minione trzy lata charakteryzowały się wyteżoną pracą wydawniczą. Mimo kłopotów finansowych zdołano utrzymać „Rocznik Lubelski” i wydanie zmniejszyć opóźnienia w jego wydawaniu. W 1991 r. ukazał się tom 29/30 tego czasopisma, w następnym zaś tom 31/32. Środki na ten cel pochodzą z Wojewódzkiego Funduszu Rozwoju Kultury w Lublinie. Obecnie w końcowej fazie redakcyjnej znajduje się tom 33/34. Na jego druk posiadamy niezbędne środki finansowe.

W dniu 12 lipca 1991 r. Zarząd przyjął propozycję władz miasta, polegającą na opublikowaniu *Słownika biograficznego miasta Lublina*. Brak środków uniemożliwił kontynuację prac nad *Lubelskim słownikiem biograficznym*. Wobec tego obecnie ograniczamy się do prowadzenia rejestru haseł i doborania ich ewentualnych autorów. W 1993 r. ukazał się pierwszy tom *Słownika biograficznego...* objętości około 20 arkuszy wydawniczych. Obecnie trwają prace nad kontynuacją tego pionierskiego przedsięwzięcia. Środki finansowe na tom II zapewniają władze miasta.

W 1991 r. Zarząd podjął decyzję o powołaniu nowego składu redakcji „Rocznika Lubelskiego”, która ukonstytuowała się następująco: dr A. A. Witusik — redaktor naczelny, dr J. Skarbek — zastępca redaktora naczelnego, dr G. Jawor — sekretarz redakcji, członkowie redakcji: prof. dr hab. Jan Dobrzański, prof. dr hab. Albin Koprucki, prof. dr hab. Jan Lewandowski, prof. dr hab. Tadeusz Łoposzko, prof. dr hab. Zygmunt Mańkowski, prof. dr Kazimierz Myśliński, mgr Zygmunt Nasalski, prof. dr hab. Tadeusz Radzik, prof. dr hab. Zygmunt Sułowski, prof. dr hab. Wiesław Śladkowski, dr Maria Trojanowska, prof. dr hab. Mirosława Zakrzewska-Dubarowa.

III. SPRAWY ORGANIZACYJNE

Lubelski Oddział PTH w ciągu ostatnich trzech lat stopniowo wzmacniał swój stan kadrowy. Na koniec 1990 r. liczył 87 członków, rok później 88, w 1991 r. 94, a obecnie 97. W przeważającej mierze są to pracownicy UMCS, KUL i Archiwum Państwowego w Lublinie. Należy jednak podkreślić stopniowy wzrost liczby nauczycieli w naszych szeregach.

W trakcie kadencji Zarząd pracował kolektywnie. W sumie odbyło się 12 posiedzeń Zarządu oraz pięć Prezydium Zarządu. Pewnej reorganizacji uległo funkcjonowanie naszej księgowości. Decyzją Zarządu z 21 października 1991 r. sprawy finansowe Oddziału przejęła p. Barbara Filipek i prowadzi je na zasadzie umowy-zlecenia. Na stanowisku księgowej zastąpiła ona p. Barbarę Łapińską.

Omawiane kwestie, związane z tradycyjną, wieloletnią działalnością Oddziału, oraz wyzwania, jakie niesie przyszłość, nasuwają kilka refleksji, które powinny być rozważone przez Zarząd rozpoczynający nową kadencję:

1. Należy dbać o bliższe związanie kręgu nauczycieli z pracami naszego Oddziału.
2. Warto rozważyć opracowanie nowych *Dziejów Lublina*.
3. Trzeba wykorzystać możliwość dofinansowania wydawnictw Oddziału przez Komitet Badań Naukowych, za pośrednictwem ZG PTH.
4. Niezwykle istotne dla lubelskiego środowiska historycznego byłoby zainicjowanie serii wydawniczej „Biblioteka Oddziału Lubelskiego PTH”, w której ramach można by było publikować wydawnictwa źródłowe, opracowania i materiały sesji naukowych o tematyce łączącej się z regionem lubelskim.

Tadeusz Radzik, Grzegorz Jawor

Międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona dzieciom państwa halicko-wołyńskiego.

W dniach 19—21 sierpnia 1993 r. odbyła się w Haliczu sesja naukowa na temat historii, kultury i tradycji państwa halicko-wołyńskiego. Jej organizatorem był Instytut Ukrainoznawstwa Akademii Nauk Ukrainy. W sesji obok licznych przedstawicieli ukraińskich ośrodków naukowych brali udział badacze z diaspory ukraińskiej, Rosji, Mołdawii i Polski (Warszawa, Kraków, Lublin). Obfitość i różnorodność prezentowanych materiałów spowodowała konieczność obrad w czterech sekcjach tematycznych, zajmujących się: I — problemami słowiańskiej archeologii, II — archeologią doby książęcej, III — architekturą i sztuką, IV — historią, kulturą i tradycją księstwa halicko-wołyńskiego. Organizatorzy wydali drukiem streszczenia referatów i komunikatów wygłoszonych na konferencji¹.

Konferencję rozpoczęła sesja plenarna, na której przedstawiono 4 referaty. J. Isaewiç w otwierającym obrady wystąpieniu *Kul'tura Galic'ko-Volins'kich zemel': doba seredn'oviçja* zwrócił uwagę na wpływ, jaki miało przyjęcie przez Ruś chrztu z Bizancjum, podkreślając przy tym dużą rolę prądów kulturowych idących z Zachodniej Europy przez Czechy, Polskę i Węgry na Ruś, szczególnie na Wołyń i do księstwa halickiego.

Sytuacji politycznej na terenie księstw halickiego i włodzimierskiego w XIII w. poświęcił referat M. Kotljar *Galic'ko-Volin'ske knjazivstvo u evropejskoj politici XIII st.*, wskazując na fakt, że w połowie XIII w. księstwo to stanowiło jeden z ważniejszych ośrodków politycznych Europy Środkowej, mimo wcześniejszych czterdziestoletnich walk feudalnych na jego terenie.

R. Szczygieł (Lublin) w referacie *Od wołości do powiatu. Przemiany podziałów terytorialnych Rusi Czerwonej w XIV—XVI wieku* podjął próbę charakterystyki przemian podziałów terytorialnych zachodzących na tym obszarze, stanowiącym część dawnego księstwa halicko-wołyńskiego. Podkreślając przechodzenie od wołości do powiatu autor wskazał na dokonującą się tam symbiozę dawnych elementów prawa i zwyczaju ruskiego z wzorami przyjętymi z Korony i Mazowsza. Zwrócił także uwagę na znaczenie podjętej w połowie XV w. reformy zmierzającej do likwidacji mniejszych jednostek (powiatów) i usprawnienia administracji.

Czwartym referatem obrad plenarnych było wystąpienie V. Barana *Sklavini — predki ukraïnskogo naroda*. W dyskusyjnym referacie opowiedział się za trójczłonowym podziałem Słowian na Wenedów, Sklawinów i Antów, stwierdzając jednocześnie, że bezpośrednich przodków Ukraińców należy szukać wśród Sklawinów.

Obrady I sekcji koncentrowały się głównie wokół przemian kulturowych i etnicznych na obszarze Słowiańszczyzny w pierwszym tysiącleciu n.e. Współprzewodniczyli im J. Gurba (Lublin) i V. Baran. Między innymi J. Gurba w referacie *Górne Pobuże w I tysiącleciu n.e.* ukazał sytuację kulturowo-et-

¹ *Galic'ko-Volins'ka derżawa: peretuhmovi, vynykennja, istorija, kul'tura, tradiciji. Tezi dopovidej iu povidomleni*. L'viv 1993.

niczną na tym obszarze. Podkreślił, że w początkach drugiej połowy I tysiąclecia doszło na Pobużu, podobnie jak na całym ogromnym obszarze między Dnieprem a Odrą, do ujednoczenia kulturowego, reprezentowanego przez kulturę typu praskiego. Po tym okresie, zdaniem autora, przez Górne Pobuże przebiegała tworząca się nowa granica między kulturą prapolską a kulturą typu Łuka Rajkowiecka. M. Parczewski (Kraków) podjął próbę odpowiedzi na pytanie, kiedy i w jaki sposób doszło do ukształtowania się nowożytnej struktury etnicznej w Karpatach. W wystąpieniu *O dwóch etapach formowania się polsko-ruskiej granicy w Karpatach* wypowiedział się przeciw twierdzeniom, że rozpad świata słowiańskiego na część wschodnią i zachodnią nastąpił już w okresie plemiennym i datuje pierwszy etap formowania się wyraźniejszej granicy etnosów wschodniego i zachodniego na mniej więcej XI stulecie. Drugi etap formowania się pogranicza polsko-ruskiego zapoczątkowany został jego zdaniem w XIV w., cechowało go przełamanie w obydwu kierunkach ukształtowanej w XI w. granicy państwowej i etnicznej. W referacie wysunął też tezę, że część Łędzian musiała zamieszkiwać w zlewisku Sanu i górnego Dniestru, a więc w miejscu, gdzie dotychczas lokalizowano plemię Chorwatów. Przeciw tej tezie wystąpił A. Ovčinnikov (*Rann'oseredn'ovicna deržava u prikarpatii*), lokalizując Chorwatów między rzekami: Zbruczem, Prutem, Cisą i Wisłokiem. Odrębność terytorium chorwackiego utrzymała się, jego zdaniem, do lat 992—993, kiedy Włodzimierz Wielki ostatecznie je podbił.

Obradom sekcji II, poświęconym archeologii doby książęcej, przewodniczyli V. Aulich i J. Vinokur. Głównym tematem była kwestia granic księstwa halickiego oraz problemy osadnicze. Między innymi próbę rekonstrukcji stanu osadnictwa staroruskiego na obszarze ziemi chełmskiej podjął W. Czarnecki (Lublin).

Problematyką architektury i sztuki księstwa halicko-wołyńskiego zajęli się historycy skupieni w sekcji III, dyskutujący pod przewodnictwem I. Mogitita i M. Figol'a. J. Lukomski omówił monumentalną architekturę dawnego Halicza, zwracając szczególną uwagę na najnowsze odkrycia, a V. Petrik zajął się genezą halickiej szkoły architektonicznej. Podkreślił, że chociaż architektura murowana księstwa halickiego zdradza wpływy małopolskie, czeskie i węgierskie, to nie była prostym przeniesieniem obcych wzorów, lecz oryginalną próbą tworzenia nowego stylu. Tezę tę poparli I. Mogitič i R. Mogitič na podstawie analizy sposobu budowy dwóch cerkwi we Włodzimierzu i kaplicy na wieży w Stołpiu.

W związku z próbą stworzenia katalogu miejsc obronnych na Ukrainie, O. Macjuk, przedstawił swoje badania nad grodziskami i zamkami w woj. iwano-frankowskim. Jego zestawienie zawierało 294 obiekty od czasów najdawniejszych do XVIII w.

Obradom sekcji IV, poświęconym historii, kulturze i tradycji księstwa halicko-wołyńskiego, przewodniczyli R. Szczygieł (Lublin) i M. Kotljar. Tematem przewodnim stały się dzieje polityczne księstw Rusi Zachodniej w XIII w., a referenci odwoływali się głównie do materiału źródłowego zawartego w latopisach.

A. Gołovko w referacie *Na Čoli ob'ednanogo kniazistva: zagadkovi ta nividomi storinki biografii Romana Mstislavoviča* przedstawił koncepcje polityczne księcia Romana i ich realizację. R. Pšik opowiedział się za poglądem głoszącym, że przyczyną najazdu na Polskę w 1205 r. była chęć rozszerzenia granic jego księstwa i zajęcia ziemi lubelskiej. Z takim uzasadnieniem tej wyprawy nie zgodził się K. Myśliński (Lublin), stwierdzając, że dla osiągnięcia takiego celu Roman nie musiał udawać się aż do Zawichostu nad Wisłą. Ponadto podkreślił, że ani w XIII, ani w początkach XIV w. *žadna ze stron* nie wysuwała pretensji terytorialnych wobec drugiej. Częste związki rodzinne i wzajemną pomoc wojskową referent interpretował jako dowód na współdziałanie polityczne, wojskowe i przyjaźń. Również na informacjach zaczerpniętych z latopisów oparł D. Stańczyk (Lublin) swoje wystąpienie, dotyczące obrazu Polski i Polaków w źródłach ruskich z XII—XIV w. Analiza poszczególnych fragmentów latopisów doprowadziła tego autora do wniosku, iż autorzy ruscy byli dobrze obznajomieni z kulturą polską i nie pozostawili określeń pejoratywnych, nieprzychylnych Polsce i Polakom.

Sporo miejsca w trakcie obrad poświęcono przemianom dokonującym się na terenach dawnego księstwa po ich przejściu we władanie Polski i Litwy.

A. Janeczek (Warszawa) podjął próbę odtworzenia systemu grodowego państwa halicko-wołyńskiego. Z kolei B. Nowak (Lublin) w wystąpieniu *Jagiello a miasta czerwonoruskie* zwróciła uwagę na odmienną politykę króla wobec miast Rusi Czerwonej w porównaniu do pozostałych miast Korony. Zapropozowała wydzielenie dwu okresów w polityce Jagielly wobec miast czerwonoruskich. Pierwszy trwał do około 1420 r. i cechowała go powściągliwość monarchy zarówno w zakresie lokacji, jak i nadawania istniejącym nowym przywilejów. Drugi (po 1420 r.) odznaczał się zwiększeniem tempa

lokacji i wzrostem liczby przywilejów gospodarczych. Tę zmianę autorka motywowała staraniami króla o pozyskanie poparcia miast dla idei sukcesji tronu i dezaprobatą tychże ośrodków dla jego polityki finansowej.

G. Jawor (Lublin) w referacie *Zasięg i charakter osadnictwa wołoskiego na Rusi Czerwonej w XIV—XVI w.* zajął się terytorialnymi, gospodarczymi i społecznymi jego aspektami. Opierając się w głównej mierze na księgach sądów czerwonoruskich z XV i pierwszej połowy XVI w. zwrócił uwagę na fakt, że ekspansja osadnicza Wołochów była nie tylko zjawiskiem żywiołowym, lecz również efektem świadomej polityki wielkich właścicieli ziemskich, chcących zwiększyć dochody i jednocześnie wzmocnić potencjał obrony państwa.

Prześledzenie treści wystąpień wygłoszonych w trakcie konferencji pozwala na wyłonienie zagadnień preferowanych, zwłaszcza przez historyków polskich i ukraińskich. Nie bez znaczenia jest też fakt, że uczestnicy konferencji chyba po raz pierwszy w tak szerokim gronie mieli możliwość dyskusowania nad szeroko rozumianą problematyką państwa halicko-wołyńskiego.

Dariusz Stańczyk

Starachowicka sesja naukowa poświęcona dwusetnej rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja.

Do obchodów dwusetnej rocznicy ustanowienia Konstytucji 3 Maja historycy przygotowywali się bardzo starannie i od dłuższego czasu. Dokonano podsumowań dotychczasowego dorobku naukowego w tym zakresie, powstały też nowe prace zbiorowe i indywidualne.

Wydarzenia sprzed dwustu lat przyczyniły się do masowego i spontanicznego zaangażowania się w obchody nie tylko środowisk historycznych, ale także ośrodków kulturalno-oświatowych. Konferencje naukowe, cykle wykładów i sympozja odbywały się w uniwersytetach i szkołach wyższych, Towarzystwach Naukowych, instytucjach historycznych, Klubach Inteligencji Katolickiej, a także w szkołach średnich. W sumie zostało wygłoszonych kilkaset referatów, a dyskusje zajęły wiele godzin.

Jedną z wielu sesji historycznych, poświęconych dwusetleciu uchwalenia Konstytucji 3 Maja, zorganizowało 4 maja 1991 r. Polskie Towarzystwo Historyczne w Starachowicach dla młodzieży szkolnej i nauczycieli tego miasta. Spotkanie miało miejsce w sali gimnastycznej Szkoły Podstawowej nr 12 im. Mikołaja Kopernika. Referaty wygłosili: dr Adam Witusik z UMCS *Sejm reform i nadziei* oraz prof. Jan Ziótek z KUL *Konstytucja 3 Maja i sposób jej wprowadzenia*.

Pierwszy z referentów, w sposób barwny przedstawił przebieg obrad Sejmu Czteroletniego. Zwrócił uwagę na znaczenie podjętych na nim uchwał, mających na celu wyprowadzenie Rzeczypospolitej z upadku politycznego i moralnego, a także wzmocnienie jej siły obronnej. Dr Witusik wskazał na wpływ publicystyki postępowej, domagającej się uwolnienia sejmu od zromy *liberum veto*, oddalenia od sejmików szlachty-gołoty, wreszcie powiększenia wojska, które by odtąd mogło stać na straży całości państwa. Referent zwrócił dużą uwagę na te żądania pisarzy publicystycznych, które znalazły potwierdzenie w Konstytucji 3 Maja, np. domaganie się przedstawicielstwa mieszczańskiego w izbie poselskiej obok szlachty, a dla chłopów równej z innymi stanami sprawiedliwości. Być Polakiem, w świetle przedstawionej przez referenta publicystyki i poezji patriotycznej, znaczyło ponosić odpowiedzialność za naprawę i wzmocnienie państwa, oznaczało też podporządkowanie interesu własnego lub własnej grupy społecznej interesowi Rzeczypospolitej.

Największym dziełem Sejmu Wielkiego była Konstytucja 3 Maja, stanowiąca spuściznę ideowo-polityczną upadającego państwa polskiego. Jest ona jednym z trzech na świecie, a pierwszym w Europie epokowym osiągnięciem prawodawczym XVIII w. Wielkość polskiej konstytucji wypluwa z wartości prawno-ustrojowych i moralno-politycznego wysiłku ratowania ojczyzny, podjętego przez najwybitniejsze umysły i najlepsze serca polskie skupione wokół obradującego sejmu i grupy reformatorów. Tak doniosły dokument musiał też otrzymać godną oprawę. O tym właśnie mówił prof. Ziótek, podkreślając, że wielką *Ustawę Rządową* uchwalono nie przez głosowanie, ale została zaprzy-